

INTERVJU MED WALDEMAR FERNLUND I STRÖMBACKA

- Ja, då sitter jag här med Waldemar Fernlund i Strömbacka å skulle vilja be honom att berätta lite om sina minnen.

- Ja, jag kanske ska börja å tala om att jag är av gammal smedsläkt. Min far var sme å hans far var sme å min mors far var smedsmästare, å far var född i Baldersfors bruk i Bergsjö å mor var född på Boda bruk i Enånger, å hennes far var smedsmästare å hette Erik Hedberg, han var 96 år när han dog å ligger begravnen i Enångers gamla kyrkogård å mina farföräldrar ligger begravnen i Bergsjö kyrkogård. Ja, nog kan jag tala om att det var inte så fina tider på den tiden. Vi var elva syskon, ja, vi var elva i räkningen å den äldsta dog i spädbarnsålder så vi var tio, å smått om maten var dä väldigt å då låssas vi skulle ha en jordbit så dom hade kor, dä var i kontraktet som smederna hade, men dä var aldrig, men dä var kanske att man var utan mjölk halvåret för kon stod i sin å då hade man aldrig nån tid att sköta jorden så dä växte nånting. Nä, för dä mesta var det sån där rödbok i hela, ja dom skulle ha ett tunnland å dä skulle dom fö kor på dä. Men dä blev fäll lite bättre undan för undan, men så sent som 1917 då var jag stångjärnsmed här uppe i vallonsmedja, stångjärnsräckare. Då tjänte jag, ja, jag tjänte mellan 5 å 600 kronor om år. Då hade jag hustru å tre barn å försörja på den tin, men, å så kom första världskriget, så organiserade vi oss 1919, å bilda fackförening, men jag tror vi höll på i två år för vi fick gå i strejk å innan vi fick föreningsrätten godkänd utav bolagsledningen. 1922 var vi i strejk ytterligare igen, då hade vi utfärdat blockad från arbete både på jorden å skogen å allt. Men då slåttern kom då var herrarna här på kontoret å de hade gått dit en massa strejkbrytare som var där å slåtta, å då minns jag vi gick där å titta på dom å häna dom, men vi fick äta upp dä sen utav bolagsledningen. Ja, dä vart slänga

hit å dit sen å pikar för att han hade vågat opponera sig. Men sen, sen jag vart organiserad 1919, sen har jag varit organiserad å är än hedersmedlem i metallarbetarförbundet. Då har jag varit i många år. Jag har varit organiserad i jämt 50 år i år nu, ja, i vår är det. Så jag är socialdemokrat utav födsel ohejdet. Jo, så då kunde en behöva bli på den tiden. Jag minns första världskriget, hur uselt då var att kunna få nån mat eller nå, han skulle rentav svälta. Ja, så kom spanska sjukan 1918, då fick, då var vi sjuk allahop. Jag hade tre bröder, tre syskon, mor dog på tre dagar, 1919 på hösten. Jag hade en bror som var 28 år å han dog på en torsdag å på söndan dog min syster som var 33 år, å mor hon var 70 då å en bror på 26 år. Allahop då dog på söndan, ja, i spanska sjukan, men jag var inte hemma jag då för jag bodde nere vid sjön å, men då låg hela min familj å. Äldsta pojken vi hade han låg hos mormor å morfar, men då hade vi två barn, en flicka å pojke hemma å vi låg allahop. Å ingen hjälp. Vi hade en pojke som hette Knut Hallberg, han är föresten bror till Erik Hallberg nere här. Han bruka komma han, han var väl ute å jobba, han bruka komma upp han då på kvällen å gå efter vatten å bära in ved, å då gick en å hämta mjölk åt oss. Å vi slapp inte nån stans vi. Men då äntligen kom då hit en sjuksköterska, å hon var då så överbelastad med jobb så inte hant hon nånting. Hon kom upp då å fråga, får ni nån mat. Ja, vad skall vi få sa jag när vi ligger å inte örker å stiga upp nån. Ja, då fråga hon om vi hade nån mjölk. Jodå, vi hade mjölk. Så hon koka välling åt oss. Då var enda gången hon var upp på hela tiden. Hon hannt inte, för då var inte att vatna en morgon på en lång tid om inte nån var dö på bruket då. Jag minns, dom begravde, jag skulle upp till disponenten jag då för vi bruka få hästar på stallet å åka till körken med vid såna där tillfällen. Å då var jag upp å ville ha de där. Men jag

fick inte fara för jag hade varit sjuk sa han, men jag for ändå, jag fick hästen på stallet. Då var dä nio stycken som begravdes då i en gemensam grav uppe på kyrkogården den söndan. Men kyrkoherden han var vältalare, han heta Ringkvist. Jag tror inte det fanns ett torrt öga i körkan på hela högmässan. Han utgick ifrån det där då var det hade komma ifrån. Ja, jag är säker att det fanns inte ett torrt öga i kyrka ä. Han var vältalare gubben. Ja, sen ebba sjukdomen ut undan för undan de där å årena har gått å dä har gått nån dag omsänder, men dä men jag har väldit god hälsa. Jag har inte sökt läkare för nån sjukdom men nåt olycksfall, när man knacka sönder fingrarna, då var jag med in bussolycka 1948 å fick .. å så har jag brytit benet en gång. Jag har inte sökt läkare för sjukdom, så jag har haft en god hälsa och gott humör. Därför är jag så frisk än i dag. Men nu sen jag vart pensionär har jag dä bra. Väldigt bra. Jag har varit ensam nu sen 1946, då dog gumma, å de blir 23 år i höst, men då hade jag yngsta flicka hemma till 1952 å då gifte hon sig å flytta till Ockerbo, men vi har det bra ändå. Vi har en flicka gift härnere, så hon har liksom tagit hand om huset, å dä gör hon än i dag å jag äter därnere sen 17 år. Jag hår ner två gånger om dan å får mat. Sen fick hon en lillflicka men annars så städar hon åt mig å höll snyggt. Sen fick hon en lillflicka, ja, hon är två år nu i höst. Men dä lär hon lägga av med. Men då fick jag hemhjälp en och en halv timme i veckan. Det är mycket dä. Ja, Bjuråkers kommun är frikostig på hemhjälp. Jag vet att det är en här som heter Joel Hellberg. Han är sjuk han å är på lasarettet han. Han har kärkramp å dom har varit med ambulansen ett par gånger här på värkröken å hämtat en på lasarettet. Idag åkte han ner igen, men då åkte han bil, så då skall han väl ner på nån efterbesiktning då, men då har dom anslagit en och en halv timme i veckan åt han, å doktorn på lasarettet säger att han får inte vara ensam, varken

natt eller dag. Nu har han väl fått hemsamariten går väl dit nu en timme om dan å lagar ett mål mat åt en på dan, sen sitta ensam då. Han kunde ju bli dö om han velat å ingen visste å, jo vi visste å et för vi bruka gå in till en på mornarna för jag har nyckel så jag slipper in dit ifall han inte orker upp själv. Så jag har nyckel så jag slipper in dit, jag bruka gå å titta på mornarna hur det är men. Jodå, vi hade då, då var full rush då på bruket å då var mycket ungdom här. Ja, roligt hade vi. Ja, vi hade skjutbana här nere å hade en paviljong där. Det var väl ungefär så stort som det här. Å där bala vi å mycke ungdom var där. Dom kom utifrån, från Moviken å Ilsbo hit å. Ja, då var väl lite ovänskap ibland å, men inte var det väl nåt vidare då, så att då var nå blodiga slagsmål. Å vid sömrarna då då var då jänter å bal å majstång, först klädde man majstången å sen var det bal på logen. Ja, ända tills ifjol har vi haft den ceremonien, men i fjol var sista gången, dom har hållit på å rivit ner logen nu, trösklogen. Å då var mycke folk här då som kom från runt i kring hit vid sommarkvällen, så det var som en myrstack nere vid logen då. Jodå, men då är det mycket bättre nu än det var på den tiden. För herregud, vilken fylla då var på den tin. Ja, dom tog hem ankarvis å dela. En ankare är 40 liter, å då dela dom då. Å full å kom från byarna då, full som svin, ja, då var slagsmål då mycke på den tiden, men jag vet då inte att dom har slagit ihjäl nån ä, men nog har det varit fråga om knivskärning å tocke dära. Det minns jag då väl. Jag har aldrig varit med i nå tocke, för jag har ju låtsats vela vara skötsam å. Ja, jag har aldrig gett en örfil å aldrig har jag fått en örfil. Nä, så jag har aldrig vart med i nåt bråk ä. Å sen då på midsommarafton var det vanligt att bolage bryggde hembryggt öl, då var en gammal änka som bruka stå å brygde stora kar då skulle dom ha en kanna öl å två sillar å en brödkaka, som var å en

som arbeta skulle ha, man tog de där sillarna direkt ur tunna, å den där brödkaka var väl så här tjock, festbröd, ja, men dä var riktig sill å bröd, dä var nog riktigt fast det inte var för tjockt å skarpt å hårt så det gick å äta. De var te å ge korna bara. De där ölet som var kvar skulle stå i källarn då. Då minns jag då ... gick då, på nätterna då gick vi å bröt upp sinkat i källarn å stal utav de där. Å ibland kunde det vara så surt de där, men vi drack ändå. Ja, dä minns jag väl. Det var en som hette Oskar Söderström. Jag tror han är dö. Han var uppe i Kiruna. Flytta upp dit. Men jag tror han är dö. Men han bruka va bra han å få upp källardörren. Då gick vi med såna där zinkhinkar som vi hade i smedja då å tappa i tocken då å tog ned till smedja å drack de där så vi nästan var halvfull .. Ja, men dä var nog väldigt dåliga förtjänster dä. Jag minns jag var 12 år då jag börja på jordbruke, dom hade gödselstackar då under lagårn å under stalle. Under stallet körde dom upp i grop hästgödningen. Då körde dom hem myra, dom hade myrtag i skogen, körde hem myra på vintern, så skulle småpojkar gå å köra in myra å bre ut gödning uppå då varv för varv. Då när rötmanan kom skulle alltihopa de där vändas om. Då gick vi ju då å grävde diken då så alltihop de där då skulle blandas upp då å då hade vi en gammal gubbe då som var bas då, jag minns det var bara slagsmål då pojkar emellan då, å då gick klocka i kyrktornet, ja, då hade dom tocke där spåntak på vagnshuset, å då såg vi inte klocka på tornuret förr, vi hade en lår då å klev upp på take då för å si hur mycke klocka var. Dä var en grön väg då utav kogödning då eftersom jag hade krypit genom taket. Jodå, de har vart mycke. Skolan gick jag i i sex år, å ja, jag gick då annen var dag, annen var dags skola var det. Dom gick i småskola tisdag å torsdag å lördag, å då vi gick i folkskola, ja i folkskolan var dä väl, måndag, onsdag å fredag vi skulle gå. Då hade vi lärarinna i, en dalkulla, en elak rackare.

Jag minns dom hade en gammal orgel där, då var dä så ordnat att en flickerna skulle gå å städa på mornarna å en utav pojkarna skulle gå dit en sex- halvsku å elda, det var två järnkaminer som skulle eldas. Å då hade jag eldningsveckan den där veckan, då var det inte nog med det, utan vi skulle gå å knacka upp lärarinna först då å få nyckel till skolan. I mörker å vinter å snö då, ja, då om dä vart riktigt kallt då så bruka dom få gå in på mornarna skolbarna då när dom kom då, så bruka hon komma sist då, lärarinna. Då var det en morron då dä var som kallast å så lag dom vedträn å klämde på, dom var en tre fyra stycken som moltrampa å han vråla som sur, å så kommer hon in i samma veva lärarinna, å va elak, å så skylldde hon mig då. Jag var väl inte me heller, för jag höll på å pyssla me kaminen för jag var ju eldare å tocke der då, å så skylldde hon mig då för att jag hade släppt in dom. Ja, inte kunde jag väl stå å mota ut dom när det var så kallt ute sa ja, när dom kom in då skolbarna, nä, ja i alla fall börja vi på å gaffla, jag svor till åt na å, men då fick jag en örfil så jag ramla ur bänken, ramla ut på gången. Hon var väldig te å slå örfilar. Hon, ja, äldsta bror min, Gustav heta han, hon slog lös örat pån så att dä slängde så här, me pekpinnen då. Ja, men hon slog då lös örat alldeles så att dä satt å hängde i nå taner bara, men mor läkte fast dä ho, hon var kunnig mamma. Hon var barnmorska å allting, slakta kalvar å grisar å lite av varje å så där, dä var inte nå ... Ja, i alla fall då, ho vart, dom byggde ny skola i Moviken där då, nere, ja, då var hon ... disponenten då, Bovallius var skolans ordförande. Å prästen Ringkvist, hon var så i vantarna på dom så hon fick flytta ner dit å en ny bostad å en ny skollokal, så dom hjälpte ner na dit då, men hon var så elak så att hon vart galon på slutet. Ho låg då nere på, men då var det en gammal Strömbackafru som var gift i Delsbo å hette Anna Dellelen, å hon tog hem mamma till Delsbo å hon var där

te ho dog, så hon ligger begravnen i Bjuråker, men ingen vård eller nå så en vet var hon ligger. Jadå. Ja, första världskriget var jag soldat. Jag gjorde rekryten 1908-9 på fältartilleriet i Östersund. Jag var där i 342 dygn första året. 1908-9 på hösten fick vi fara hem. 1910 gjorde jag repetitionsmöte på 42 dygn, så jag hade 365 dygn allt som allt. Det vart ny härordning 1907 å så åkte jag dit 1908. Men då klarade jag mig ända till 1916, då var jag inkallad två gånger, nej, tre gånger var jag inkallad i första världskriget. Men då var jag inte mer i Östersund än att jag fick utrustning på regementet. Sen låg jag i Västerbotten alla tre gångerna. Vi låg i en by utanför Umeå, som heta Grubbe, å dä var en bondby med bara nån gård här å där, men så var det, ja det är väl en tre fyra år sen jag åkte med mågen min, vi for över Östersund å Hotagen å Hoting in i Norge till Sörli i Norge, å då vi for hem kom vi åt Umeå, vi for över Lycksele å Dorothea å Vilhelmina å Vindelnså så kom vi ner till Umeå, då säger jag åt en att han skulle köra den där kroken, jag känna inte igen mig nå. Det var villabebyggelse. Det var inte en gård. Det var tre kilometer in till stan från den där Grubbe, till Umeå stad, fanns inte en gård på hela tiden, då, utan bara jordbruk. Å då vi åkte igenom var det villabebyggelse om vägen å in till stan. Jag kände inte igen mig. Jag sa att om jag åtminstone finge se bondgården där jag låg då jag var inkallad, för dom hade byggt runt ikring. Han var riksdagsman han som rådde om den där gården. Han hette Gabrielsson å hade grisuppfödning. Han hade 3-400 grisar, så han hade ett par tre man som bara gick å skötte dom se. Ja, dom började, vi var tio syskon, men det är bara jag som är kvar utav alla tio nu. Jag hade två bröder i Kanada, å dom är död båda två. En var hem 1948 å då kom dom tillbaka, 1910 blev han dö i Vancouver. Så hade jag en bror, ja han dog väl nåt år efteråt han. Han var över

80 år han å fick, ja, lungfel, ja, lungsot, han var över 80 år. Då låg han på ett hospital i Port Albany, å då har en flicka som e gift å, å då hade han lagt in sig där då, han skulle få betala vad han ville. Då hade han 90 dollar i månans i pension, så han hade varit statsanställd, han hade varit maskinist på en livräddningskryssare efter Stillahavskusten, så han hade tjänat staten hela tin, men då så dog han där då, då hade han bestämt att han skulle kremereras, å brännas, å aska skulle kastas ut i Stilla Havet där han hade jobbat, då skulle aska dit då. Så nu har jag, jag har flera brorsbarn där i Kanada, men dom är spridd, men då är det en flicka, hon är väl mellan 65-70 år, hon var gift i Port Albany med en norsk som hette Bredvik, han, hon brukade skriva, .. jodå. Hon skriver bra svenska för hon gick i skolan lite i Sverige. Dom åkte till Kanada dom, ja, den ena brodern åkte 1910 då jag gjorde rekryten jag, jag fick brev ifrån den, han jobba uppe i MalMBERGET, ja då fick jag brev ifrån en att han ville jag skulle gå ner till station för han skulle åka till Kanada över Trondheim i Norge. Jag var ner jag, jag fick permission, då var dom 20 pojkar från MalMBERGET i sällskap som skulle, ja, så var dom ... så dom for utan pass, fick köpa västar i Trondheim med pass i västfickan, på det viset tog dom sig ut. Men den andra brodern han jobba på inlandsbana han, han var rallare, han, han jobba i .. utanför stan, å bodde utanför stan på ett ställe som hette Lugnvik, han brukade gå ut om söndagarna å han hade familj han å. De var ut på söndagarna då å äta middag för att han skulle få en riktig middag nån gång. På hösten, då jag for hem i oktober månad, då var han så trött på strejker, han var strejkvakt hela sommern, det var 1909 på storstrejken, å men då hade dom ständigt brist på lager i Östersund, det var rallare då, det var patruller ute från regementet på första maj då, vi fick gå patrull 4 man i varje patrull med en korpral som

befäl var dä, men dä var tur, dom var nykter alla, dom hade ingen sprit, för spritbolaget hade vart stängt länge. Men tänk om spriten sluppit lös då när hela rallarhögen var inne. Oj. Dä var en pojke, han heta Johansson, som jag var god vän med, han var ifrån Enköping å jobba på inlandsbanan. Han sa han å, att det var Guds lycka att det inte fanns nån sprit, för annars hade dom nog vänt upp och ner på Östersund sa han. Dä var dåligt med hushåll å mat å sånt där på den tin jag växte upp. Dä var fattigt överallt. Men bröd fanns det överallt i mängder. Bolaget tog hem spannmål som dom hade här på magasinet å där var uttag en gång i kvartalet, första april å första juli å så där, då fick han ta ut råg å korn å malt å salt å sill å strömming, ja, så fick en ta ut de där då å skjuta ner det till kvarn nere vid strömmen där nere. Ja, där vi möttes, där var kvarna dä, ja då fick en malt där då å så fanns det bakugnar i varenda kök, gammalkök här dä, å så baka dom inne då å elda upp de där bakugnar-na å grädda bröd i den. Å så hängde dom upp på spett i taket ser du, men på slutet så börja dom på å rationalisera det där så dom baka höst och vår, å så vart det slut med dom där uttagen av spannmål, men sen då bruka dom köpa säckvis med rågmjöl. En fick en säck rågmjöl för 9 kronor, ja, hund-ra kilo. Ja, å en säck vetemjöl för 17 kronor. Så dä var det tider då det var billigt, men då var det just inga för-tjänster heller. Ja, i alla fall så bruka dom så korn själv då så bruka vi mala en säck korn då å köpa en säck rågmjöl å så satt igång å baka. De tog en tre-fyra dar te å baka upp de där dä, för de bruka bli två degar på dan dä. Å så när man gräddat det där då så fick vi hänga upp det i

taket då å fick sitta där tills dom torka å när man tog ner det där så var dom alldeles som bonetter som frälsningssoldaterna har på huvudet. Ja, dom säg ut så, men gott bröd. Jaa. Jag minns då jag var mindre å då var det att stoppa kaka på kaka under blusen då å så äta bara bröd då man var ute. Men smör å sovel var det ont om. Var det så det fanns så skulle dom ha det som jobba i smedjan, ja, jag hade tre bröder som var gamlare en jag å som var i smedja å jobba, å dom skulle ha matsäck å då skulle dom ha det. Vi ungar var det det samma med bara vi levde. Gröt å bröd, å så ifall det fanns nån mjölk bruka mor hälla lingonsylt i vatten å sirap å röra om å så fick vi äta sänt då med gröten. Ja, dom kalla det där för kallskål. Jodå, men frisk å färdig var man då för tiden. Då var det inte så mycket krämpor som nu för tiden. Nejdå. Inga tandläkare fanns å inte nå. på den tiden, å inte var vi tandlös heller. Nej, han födde sig mycket ute med bär å tocke där på sommaren, syror åt vi, syrstjälkar, som växer, ja det åt vi mycket. Så vi var vegetarianer också å levde på grönsaker. Det var väl för det vi var så frisk å. Ja, så var det att gå till sjön å få några småabborrar som var ett par tum lång då, jag minns morfar min, gubben Hedberg, han bruka sitta på Masbo sjön här nere i en eka å meta. Så kom han upp då å skar upp dom då, men inte fjälla dom eller nå, skar av huvet då å skar upp dom å tog ur inmätet å sen stekte en då på glöd det var ju som en strömmingstång som var så här sir du å så klor, å så skulle en lägga dom på den där å steka på glö å så la vi dom i saltvatten sen å bet dom rätt av å bena dom inte heller å, jag kan inte begripa hur han kunde få ner

dom, men han sa det att i alla fall så är det goan fisk i den här sjön sa han. Jag minns det där så väl. Men längre fram då tog bolaget hem fisknät å smederna då som ville köpa, fick dom billigt då. Jag minns far köpte fyra han å for å fiska med länge då, bror min å jag, bror min som dog i Kanada, Henrik, han var lite äldre än mig då. Ja, han var hela sju år äldre än jag, jag var fiskardräng jag då å satt vid årorna, å han lag, jaa, å vi fick mycket gäddor å. Å då hjälpte till då å på vår föda. Men då var det då sir du att det var billiga djur, man kunde köpa bra slaktkor på hösten för en 50-75 kronor, vi brukar gå i lag då ett par stycken å köpa en i lag. Å så hade en en gris då te å slå ihjäl, så nog fanns det lite mat då på vintrarna åtminstone. Fast det var svårt många gånger å. Jadu, det var väldiga tider, å jag skall tala om en sak för dig, 1916 var jag inkallad i första världskriget å var borta 42 dagar, då skulle det bli vaktombyte på julafton, men för att slippa på julafton fick vi åka hem dan förut. Jadå, då hade jag 50 öre om dan då jag var inkallad å hade en krona å 25 öre för vart barn. Jag hade två barn då. Jag hade en å 50 om dan hemma å 50 öre på regementet då. Å då kom jag hem dan före julafton. Jag var så närig av mig då vi skulle gå vakter då uppe där på Umeå, lägervakt då för kanonerna då, där dom var uppställd då, å då hade dom hästar inpå logar då, då var bara hästanspanning på den tiden då sir du, å då var jag närig av mig, då fanns pojkar som hade lite gott om kosing, ända uppifrån sockna, å dom brukar leja mig dom, jag fick 3 kronor å kaffe å dopp för ett nattvakt-pass åt dom då, så jag gick vakt nästan annen var natt. Så

jag hade mer pengar när jag kom jag, än när jag for. Jodå jag minns jag hade, jag var nystartad, jag hade en kompis som var inkallad uppifrån Östersund, han hade en sän där kramaffär uppe där han, å så sa han att jag skulle följa med en, för han var gift han ä, att jag skulle följa med en hem då innan jag for hem då ä han skulle bju på kaffe. Ja, då jag kom dit då så fick jag si vad julgransgrannläter, å inte hade vi nå, vi var ju nystartade, vi gifta oss 1913 Då säger han, jag skall köpa lite på julgran ä. Plocka vad du vill av det här sa han, du får ta en del av vart slag, du får det gratis sa han, för vi har varit kompisar i över ett år nu sa han då. Kan jag skänka dig det där sa han. Inte gör jag konkurs för det ä jag, Å jag hade så med grejor med mig hem då ä jag är säker på att vi fick finaste julgranen på hela bruket jag, å till ä med det finns kvar av de där sakerna än. Ja, jag har ute i låda. Jodå, jag var rädd om det väldigt, inte begagnade jag sprit eller nå hela tiden jag var inne, men sen har jag väl kunnat tagit mig en hutt nån gång, men inte så jag blir våldsammen nån gång ä. Jo, jag glömde igår, min mor, var född 1848, å hon tala om att hon mindes väl sista hängningen som var gjord i Enånger, det var en, ja, jag minns inte om han var tjuv eller mördare, men i alla fall var det en liten satt karl med långt svart skägg, han hette Tapper som var dömd till hängning, å dom hängde en nere där då hon var där ä såg det. Ja, han fick sitta där flera dar å dingla i snaran då på galgbacken där då, men det var ingen som ville ta ner en, å då kom väl länsman då ä han hade en bror, en hurtfriskan en som hette Pelle. Ja, dom ville han skulle ta ner en, nja,

men då säger han, att om han fick ta morfars häst då, för en smedmästare skulle ha häst han, å som dom inte hade nå göra åt en då å en stod där i onödan, då hade dom en märr så säger Pelle då att han skulle ta ner en då å köra en till körkogårn då om han fick ta Blacka, å då fick han då. Så han kom bort på det viset. Men det fick dom inte med såna där som gjorde självmord å så där, å såna där som var hängd dom fick inte tas genom kyrkogrinden nå, dom skulle lyftas över bron, inga klocker eller nå, nå, jo jag minns mor tala om det där flera gånger. Å far då, han var född 1846 han, så han var 2 år äldre han. Han gjorde rekryten på Mohed 1867, då tala han om att då fick dom gå ifrån Bergsjö all väg då ned till Mohed nere i södra Hälsingland. Då var långt då. Då var det vanligt att beväringar ifrån Norrala skulle vara klädd i vita vyxor, då var väl utav nåt "bulvan" då eller nåt sånt där. Ja, å då bruka dom som kom uppifrån då, dom som inte bruka tugga snus å tobak dom bruka köpa lakrits för att dom skulle spotta på dom där vita byxorna för norralaborna. Å dom gick i midsommarveckan ner till Mohed all väg, när dom komma till Norrala synas inte en gårdsgårdsstör för snö, å då var det midsommarvecka, å på midsommardan var isen kvar på Flosjön nere där, ja, det var svältårena då då, 1867 å 1868, ja då var jämmerliga tider då. Då fick dom gå åstad å skala bark å blanda de där med nå agner å göra bröd, å då gick då å. Jo, han tala om de där far min många gånger. Å vad nöjen anbelangar på min tid, när vi växte upp å var pojkar i farten, så bruka vi vara på fäbodvallar. Vi har en fäbodvall, han står pall än, en halv mil härifrån ungefär, de är delsbobönder som rår

om den där Brännåsvallen. Men då var det norrbobönder som hade en fäbodvall här på andra sidan berget som dom kalla för Lyckevollen, dit bruka mycket gå för det var bra med jänter där å men delsbojänterna på Brännåsen var snål, dä gick inte ens å få en kopp kaffe av dom. Men kom en på norrbosidan där, så var det bär å flöter, grädde, dä å flöter, å så var det väl nån som hade enradigt dragspel där då å så var det bal, å då dansade valljäntorna barfota. Dom gick uppe i lyckoåsen dom å plocka hallon, jag är då säker att dom hade skinn under fötterna som var som sulläder, å ormar uppe i bergskrevorna, men dom gick ändå dom, dom där norrbojänterna. Nä, dä var roligt där på Lyckevollen. Men nu är han rent försvunnen, men Brännåsvallen han är kvar han. Å mycket folk om somrarna som hyrer sig vallstugorna. Ja, dom har en bra tjärn där å så är Torpsjön bredvid där, så dom har vatten å tocke så. Ja, jag vet att det var det året jag föddes 1887 som det var fullt av rallare här. Det bodde rallare hemma i en lada som vi hade nere på gården, å dä fanns inga maskiner på den tiden utan dä skulle ju gå med handkraft alltihopa. Å så fick dom den där järnvägen färdig, på somrarna var det transport med timmer ner å så tackjärn å sånt där från hytta som skulle upp till smedjan här över Strömbacka då, å då hade dom hästar då, det gick själv ner, det var sånt lut så, det fick vara en man på två vagnar som skulle sköta bromsarna för det var väldigt medlut å det var väldigt fart dä, men upp då så skulle dom köra upp vagnarna med hästar, tomvagnarna då, å var det järn, tackjärn då som skulle upp då skulle det lastas på de där vagnarna å köra upp med hästar, så, men till

så skaffa dom köroxar å väldeligen, å då skulle dom dra de där, men dom där oxarna då som var ända uppifrån dom skulle jobba med det där, på kvällarna då när oxarna skulle hem då till Moviken, då hade vi ackorderat med stalldrängen, han hette Hultman, vi skulle följa ner till grindstugan oxarna, så gick dom hem själv, å det gjorde dom å, för annars skulle vi ha gått ner med dom då å sen travat å gått upp en halvmil sen igen då, så vi gick aldrig längre än till grindstugan med dom å sen gick dom hem själv. Men 1912 då fick dom hit en motor som drog upp tomvagnarna, den fortsatte dom med så länge driften gick, jag minns inte vilket år det var dom sluta med timmertransporterna där. Det är nog några år sen. Smidet lade dom när här 1952, ja, å det var precis 50 år som jag hade varit i smedjan då. Jag kom i smedja, jag gick fram för prästen 1902, i Njutånger, jag gick inte för prästen i Bjuråker, jag hade en moster på Iggesund som, ja, hon var gammal, jag var där å hjälpte henne, hon hade två kor å skulle bära vatten i motlut å hon var gammal, så hon var hem då, å så satte mor iväg mig då att jag skulle bära vatten jag då, ved, å tocke där då, så på det viset kom jag att konfirmeras i Njutånger 1902. Jodå det gick bra å, men på sommarn då när jag slutade i prästgården då, eller hos prästen, gick fram i pingst, då följde jag med som kockpojke på en malmskuta som gick här på kusten. Vi gick neråt Alsbruk, å Kallerö, å lasta malm å sega upp, till Iggesund då, å så till Håsta, å så malm som skulle upp till Moviken, då lossa dom av i Håsta i Hudiksvall. Jag var med på den skutan hela sommaren då å då var bra. Då var roligt. Vi hade en sträng gubben, han var religiös å som

var snål, å Gud bevare mig, han hade en bror som var fiskare ute på Bergön, jag är då säker på att han, ja tre gånger om dan fick vi äta färskströmming. Jag var så görled på färskströmming så jag kräktes när jag tänkte på det. Och så potatis då som han fick skära sönder säckarna förrän en fick ut dom för dom var hopklumpade utav nya groddar. Ja, det var jämmerligt. Han hade frun med sig, en flicka som hette Agnes me sig på sjön då så jag skulle följa med som kockpojke jag då, men dä vart aldrig nån gång dä ä, dom skötte maten dom å jag fick jobba med lastning å lossning, stå å skyffla malm då ä jag var 14 år. Så då fick jag göra rätt för mig allt. Då hade jag 15 kronor i månaden eller så. Tänk om nån nu för tiden skulle åka ut så, tror du de ginge. Ja, om man talar om en sån sak nu så tror dom en inte. Nä.

- Vad blev det när ni kom hem då?

- Ja, jag åkte i smedja då när jag kom hem. Det var enda utvägen då dä. Åkte i smedja då som passare då, en skulle kärra en karl då å tocke där då, passare då. Skjuta in tackjärn då å säga åt passarna då när dom slog upp smälterna då å tocke där. Dä avancerade då undan för undan då, så jag har varit med sen jag tror jag var 17 år, eller 18 år då jag vart stångjärnsräckare. Ja, då var det ju som befordran då. Men ur förtjänsthänseende var det ju inte så mycket. Men det var ju som i alla fall en befordran då. Man ansågs ha rättigheter på bostad då ä när man vart smältardräng eller räckardräng. Ja. Men annars fordrade dom att man skulle bo hemma hos föräldrarna. Men jag gifta mig 1913 då, då fick jag ett kök nere vid dammen här, hon står kvar byggninga än. Dä är stenbyggning, å då var det kök på andra våningen. Där

bodde jag till 1919, då var vi 6 personer i ett kök. Ja, det var väl ungefär som det här rummet. Men då dog dom i spanska sjukan hemma då, då flytta jag hem för far la ifrån sig jordbruk å alltihop då när han vart ensam, så jag tog över jag då jordbruk å bostad. Å där har jag bott. Jag var född i den där byggningen å jag har bott där i hela mitt liv sånär som på 6 år som jag bodde här framme då när jag gifte mig, men under den där tiden jobbade jag på Iggesund, sen Iggesundsbolaget köpte det här, då vart jag satt i järnverket på Iggesund. 1923 var jag där å 1931 eller 32 var jag där, men då var jag smältsmed, men annars var jag i valsverket första året. 1939 å 40 var jag där igen på nytt i smältsmedjan som smältsmed då, för det var brist på folk å dom skulle ha tre skiftlag igång då å då så bära vi iväg. Vi var flera stycken härifrån. Då hade jag, ja en av mina pojkar då han jobba på Iggesund, men då jag kom dit då, då hjälpte jag iväg två till härifrån då, för dom hade inget annat än skogen, å dä gilla dom inte. Så jag hjälpte iväg dom å, dom är kvar på Iggesund båda två än, dom har varit där sen 1941. Jodå, dä var nånting dä å å gå i skift i smältsmedja å så bolacka med maten då, ja, en leva på matsäck då. Jag koka ärter, stuva ärter, böner, pölsa, å herre min Gud vad jag var led på de där värmninga, men på slutet gick dä på rå, jag köpte blandad frukt å så där å koka mig soppor, ja, en fordra mat å med ett så strängt arbete. Du förstår, sen en gjort smälta var en så röd utav svett, en hade långskjorta på sig, en var så blöt utav svett att det droppa utav skjortan. Ungefär den värme som är nu på sommarn var på den tiden. Ojjoj. Å drack vatten då,

men fick vi havremjöl te å häva i vattenhinkarna så annars hade vi vart utmattad utav det där vattnet, för du vet att man svettades så mycket å kroppen skall ha igen vätan genom det där. Men då var dä, jag hade lag på bostad å jag tänkte ta med familjen till Iggesund men dä vart omslag i affärerna som gjorde att dom drog in ett skiftlag då fick jag åka hem, men sen har dom velat ha ner mig, men jag tala om för dom då jag for hem då att det var sista gången. Å jag kom aldrig ner nå mer ä. Men dom har slagit igen järnverket på Iggesund. Men dom ordnar upp det för det skall stå kvar. Det står kvar här nere å smedja som dom lämna den. Jodå, dä är lanckarshiresmide dä, att en har påsättning utav säna här tackar, tackjärn. Dä är av olika slag som dom vill ha järnsorten dä. Då blir det olika slags tackjärn. Å dä är väl olika malmer vid blåsningen i hytterna, som en går efter dä, då skall de där skjutas upp å bakvärmas så dom är alldeles, ja, det kan bli så hett att dom kan börja på å smälta på valvet dä, å de där skall dras ner dä, man gör ren härden då sen en har brytit upp smältan å de där brukar bli stora slaggs skjok som skall bort, å är det för lite slagg då så ska en sätta på slaggen under tackjärnet å så skall det där dras ner i en krok ... dä å sen så skall en ta på blästen å ta på kolet dä, å så sen då när det där ligger å blåser å pyr ska en skjuta upp nytt tackjärn till nästa smälta då som skall ligga där hela tiden. Då skall en sedan en har skjutit upp tackjärnet då kan en sätta igång maskinen, brusar-maskinen, å ta nåt tag, men inte nåt mycket, utan en ser efter så att en inte får de där järnplattorna på kant, för då blir det sämre, man får dom inte te å smälta så fort, man ser

efter å håller dom uppe i blästen då smälter dom fort, sen
då blir dä te å ta på maskin då å bara köra på så en får
färst, dä syns dä sen de börjar på å koke dä, de koker så
dä hopper, de där räjärnet dä, då ska en ta på lite kol å
sätta på maskin igen dä, då får en upp, då slutar de å koke
å så får en upp de där färskena, järnfärskena dä, dä är ju
som svampar vet du, så kommer de upp i kola då, då skall en
slå igen maskin å spett in de där, å ösa på nytt kol å sen
sätta igång maskin igen dä å bryta så en får färsk fin vit
slagg under. Då slår en igen maskin å dä kallas dä för å
lägga sölar, dä skall väl heta lägga sular, men vi sa sölar
vi. Å dä skall en göra det för hand, Då skall en spett
ren väggarna å håll ren formerna å så sen skall en lätte
på hela smältan tills en får slagg under. Det skall vara
vit fin slagg under, dä är man säker, annars om man inte
har slagg under så kan dä bli blankbotten, färskjärnet
rinner igenom dä å dä får en hugga bort de där, för de
där är odugligt, dä blir för hårt. Det blir alldeles som
stål dä, men får en slagg under hela smälta, dä är de te
å spetsa på dä å få ner färskerna dä, man skall hugga dom
dä, å så ha en krok dä som man skall dra fram färskorna
dä uppe i blästen dä så en får ner dom. På slutet dä sen
en får alltihopa dä nersmält dä skall en, ja, dä var hål
i grinda dä, dä skulle en ge spettet mitt i hälet å jämna
smältan dä, den skulle vara så jämn å fin uppe i färskor-
na, för var det en aldrig så liten knöl som var osmält dä
fick en hugga bort det. Å det där var krängligt dä, hov-
slagaren skulle vrida fram det där dä så fick en sätta dit
huggjärnet å hugga bort det där. Lika tocke blankbottnarna

då, så om man inte hade slagg under. Sen då sen en fått ner det där då skulle en hålla bort slaggen från färskorna. Å så skulle de där stå ett tag då, så slagga vi formen för annars rann det in stöpjärn i formen å då var jämmerligt å få ur de där, för det var inte större hål i formen än så här ungefär. Å sen fick en sätta under ... å dra på maskin då å bryta upp alltihopa så det bråka, å då var de där smältorna vi bruka ha på 160 å 180 kilo, ja en kunde få smälta på en 225 kilo, å där över, så dä var grejer å hålla i tången dä. När en kom under hammarn me dom. Men vallon dä, dä är inga maskiner som drar, där ska man färska för hand, å de är långa, ja, det ligger kvar nere på plan vallongösar, de där fördes på bakifrån med som en krok då så dom gick på rullar, å de där skulle smälta då efterhand som man förde på dom, dä .. ja, å så skulle en hålla kvar då å slagg å tocke där då, sen en stått då å fått ner lite järn då som var färskt var det att släppa ner. Man kunde få bra smältor, men annars var det mycket små smältor på vallon. Ja, en kunde få hugge den på mitten när en kom under hammarn med dom, å sen då skulle de där smältstyckena kantas, å sen var det en räckhammare då som man skulle halsa av den, så det vart en tocken där som kallas kolv då å så resten skulle räckas ut med tång under hammarn, under stångjärnshammarn, ja, sen skiftet efter, då fick en vända de där då, då var den där .. kall, men kolvarna skulle räckas då, å värmas, å sen då skulle en resa upp det där, å så kom järnbärarn då på morronen å bar ut det där då å järnsynan tog in dom då å syna in dom, var det så det var nå flagor å tocke fick vi tebaks. Ja, dom vart kasserade då. Jadå. dä var mycket

vallonjärn på den tiden. De var två smedjor, den ena var längre ner, de var tre smedjor här, den här uppe å en som var i mitten, hade dom damm, ja, där jag mötte dig, där hade dom smedja på den sidan ån, som var nerom där, å så längre ner då så var nedre smedjan då, nedre hammarn. Där hade far smitt hela tiden sen han kom hit vid nedre hammarn. Jo, jag började min bana där 1902, men sen kom jag hittans upp som räckare i övra smedja här. Då skulle vi, vi börja på söndags afton då klockan 4, då hade vi skift till klockan nio på söndagskvällen, 5 timmars skift, ja då var vi ledig till klockan 2 på natta då, å så fick vi börja klocka 2 på natta å sluta klocka 7 på måndags morgon. Klockan 12 på måndan fick vi börja å hålla på till klockan 5. 5 timmars skift å 5 timmars vila, så vi låg i labber då, dom kalla de för lab. Då var en enda lång rad utav plank med mellanbräden då, å madrasser utav buldan med halm å ligga på då, å så en halmkudde. Ja, så det var mjukt. Då gick en på så hela veckan å aldrig tvätta sig, låg med kläderna på sig. Det var många som aldrig ens tog av sig smedförskinnat dä, dä var utav läder dä se. Man låg med dä på många. Å herre min Gud på sommarn då, vi fick ju frivecka, alla som hade jord ser du, fick frivecka då när slottern vart å bärga hö å få in dä på den där vecka, å då vi kom tebaks skulle du si då vi kom in i labbe där nere, dä var här vid nedre hammarn, dä var en, han heta Edvard Forsman, han kom hit på Ljusne, men nu är han dö, han å jag skulle, vi skulle klä av oss spritt naken å så gick vi in å bar ut de där halm-suddarna då å så tømde halmen då å brände halmen å så sen tog vi de där madrasserna då sir du å kuddpölarna å gick ner

i dammen å la dom i blöt, å så sen tog vi ner, dom hade brandspruta, vi var upp efter den då, å så ho full av vatten då å så värmdde vi med smältstycken tills det koka å så spruta vi hela labbe då med hetvatten, så vi vart fri dom då, vi låg, ... uppkörsbryggan till kolhuset då, för dom .. kol på vintern, då låg vi på kolbrygga under den där tiden då tills vi fick ordning i labbe igen då, dä var så mä lopper då så dä bara stänkte när vi kom in då. Men i alla fall vi klädde av oss spritt naken å bar ut. Ja, en har vart med på lite utav varje. Jadå, dä var fart här på vintrarna, då var det väl åtminstone ett par tre hundra hästar som gick med kol. Ja, ända från Hassela körde dom kol hit å Bergsjö å, vi hade tre stora kolhus som skulle vara fyllda på vintrarna, då hade dom arrendatorer, dom skulle kola på arrende, då hade dom, ja dom skulle hugga kolveden å skotta upp bottnar då å resa å kola, jag tror dom hade 2 kronor för en stig 20 hl sen dom kört fram hit då. 2 kronor för en stig kol på 20 hl. Men vi visste inget annat. Det var bara te å knalla på dä. *då till valsverket. Du kan förstå. Där hade väl*

- Hur var det med matrasterna i arbetet? *kosta pengar*

- Ja, matraster, dä var inte nå raster dä, nej, om man var stångjärnsräckare då så bruka vi göra ett par hetor var, vi var två räckor då på lag, då bruka vi göra ett par hetor då sir du, medan den andra gjorde sitt då å man hade smörgåsar eller nå, då fick en pass på å äta upp et då. Å kaffe var de tä å ställa upp kopparkrupa på hällen så en fick et varmt å då var de bara å kasta i sig nåt, aldrig nån fristund nån gång ä. Nej, dä var ett plåane värre. *Hu-*

Du kommer väl att skratta när du får hem det där bandet, de är väl konstiga ord vi har här uppe.

- Hur länge arbetade ni sen som räckare då?

- Ja, jag kan inte minnas, jag tror det var ikring 1945 då dom slog igen vallon här då, vällugnen å hamrarna, men då byggde dom upp lancashire, 4 härdar som, nej, 3 härdar, då vart jag lancashiresmed sen då, för jag hade vart på Iggesund å smitt lancashire, så jag kunde, men då var det många som aldrig hade tagit i ett spett förr, lancashire-spettet. Men då var det Kaldberg, mågen min, han hade varit på Iggesund å smitt, å så var det nån mer, vi fick ta nybörjare med oss då å fick lite extra för det å lära upp dom, jag tror jag lärde upp en 3-4 stycken jag under det där året, men lancashiresmide gick. 1952 då slog dom igen. Dom kunde inte lära sig. Då köpte Iggesund, dom hade slagit igen hytta, då köpte Iggesund tackjärn ända nere ifrån Bergslagen, Västmanlands Bergslag, från Riddarhyttan å så skulle det köras till Iggesund då, å så från Iggesund å hit då skulle smältstyckena tillbaks till Iggesund då till valsverket. Du kan förstå. Dom hade väl inte så mycke lastbilar som körde, men dä kosta pengar ändå, så dä kunde inte löna sig heller ä. Nej då var det nog bättre på den tiden då vallon gick för då tog dom järnet nere vid Moviken å pråma över Dellen å lasta på järnväg vid Näsviken. Ja, det gick ner till stan då, dom lasta på båtar där det som skulle skeppas då. Vid Håsta bruka dom lasta ur det där stångjärnet då. Men från ändå gamlare tider då dom körde med häst, järnet, körde här över Dellarna då åt Tallbo å kom fram åt Högs kyrka ner till Hu-

diksvall ja, dom skulle köra med häst. Handelsvaror då i bakfora. Dä var en, vad heta han nu igen, ja, dom skulle i alla fall ner till stan med järn, å då vet jag att det var överallt dom skulle skicka efter de å de då, å han var gammal gubben å så då han kom hem å dom fråga efter de å de dom hade skickat efter, vet du vad han sa, han hade köpt bergsälga för alla pengarna så delade de, för bergsälga var en slags färg det som dom färgade tyg i, å då skulle han väl köpa det åt nån då å så kom han inte ihåg nåt mer, utan han hade köpt bergsälga åt allihop. Den där färgen heta bresälga. Jodå. Jag kan inte minnas vad han heta. Jo, en historia till, det var den där arrendatorn, eller kolare kallades dom för, som bodde här uppe i Frisboby, han hade en sonson som bor här nu på Oskarström. Dom kalla den där för Murveln. Han låg i skogen å kola å så hade han uppe på kojtaget nån saltströmming, som träpinnar, så salt, å så stekte han väl å åt, å resten bar han ut på kojtaget för att dom skulle hålla sig. Då var det nån lavskrika som hade varit där å rivit av den där strömmingen så han var utan då han kom å skulle ha den där. Å då så satt han å fundera å så säger en, å gud vad törstig han vart utav salt sill. Han satt å fundera, å gud vad törstig han vart. Hon hade ätit upp så med saltströmming av en. För du vet att när man äter saltsill å tocke där blir en mycket törstig. Han trodde hon skulle bli törstig lavskrika.

- Jag tänkte fråga då lite om vallonsmidet här.

- Ja, det är nog en gammal inrättning med vallonsmidet här. Första vallonsmeden importerade dom från Belgien. Ja, dom var upp hit då å spridde sig, å sen blev det väl mycket val-

lon där nerifrån där som gifta sig här i Sverige, vi var gammal vallonsläkt vi å. Jag vet att det fanns smeder här med såna där namn som Gode å flerfaldiga andra namn som inte lät svensk åtminstone. Hybinett fanns en smed som heta här å, å dä är också ett nederländskt namn. Ja, det där vallonsmidet gick till så att vi fick tackjärn, det var långa gösar, dom kalla det där för gös, som skulle föras på bakifrån över elden dä, så var det en form, hon var i koppar, med stort blästerhål i forma, å den där härden skulle läggas in den, det var väldigt kinkigt att få in en sån där härd så det gick. Man skulle ju så ... å blästen kunna rotera runt ikring härden, å dä var mästarns plikt att lägga in härden å ställa han, å titta inte han på då var det ... för hela laget, så det var gamla beprövade gubbar som vart smedsmästare. Ja, min svärfar, Kalle Vinlund, han var mästarsmed här, smältarmästarsmed, så jag var med han, men aldrig att jag lag in en egen härd nån gång. Å efterhand som det där tackjärnet smälte då å kom ner i blästen bland träkolen skulle en stå å röra i det där med ett långt spett å lätta på det där undan för undan tills det vart färskt då, det skulle färskas upp på det sättet. Å sen då sen en fick färskt då, som gick i botten själv det där å klumpa ihop sig, men det var aldrig nån fason på en sån där vallonsmälta, Olika storlekar var det på dom. Man kunde få bra smältor ibland, om det var bra smält vallongösarna, men ibland kunde dom stå där å få bara en liten knöl då, då skulle en ha ut det där då å fick ta det där med tång då med såna där käftar på tången, långa skänklor, vända om dom där då med spettet å så hade en den där tånga där då å drog ut dom då

fram till hammarn, då fick vi slå ihopa då med storhammarn
då å så, ja, var hon stor så fick en hugga då så dä vart
två-tre smältstycken av na, så sen då, på den tiden dom
räckte ut järnet här med träskafthamrarna då skulle de där
halsas av, ja, en skulle dä liksom nypa av dom. Hade tång
på det där stycket då, själva långändan då skulle, ja det
skulle sparas en sån där bit då där han hade tanga, dä
kallas för, ja, då han fick in den där räckhärden, dä
skulle den där storändan då räckas ut. Ja, dä kallas för
tångmeter, ja, sen då, skiftet efter, det var 5 timmar
skift, skiftet efter så skulle dom vända om det där då
å ta andra ändan, då kallas dä för kolvar, kolvmeter då,
å sen då sen man fick det där uträckt då då var stängen
färdig, då skulle den resas upp mot en vägg, röd då som
hon var, ja, det var ju skydd för träväggen, å sen då
morrn efter då kom två gubbar å bar ut de där järnet då,
stångjärnet då å la på två bockar som dom tippade av de
där på då å trava upp, å så kom järnbokhällarn ner då
å syna in de där då å vägde det i järnvägen, ja, han
heta, en brumbjörn som heta Svartz, som var järnbokhällar-
re. Han skötte posten här å, å han skötte huvudboka så
dä var en sifferkarl. Addition fyra rader tog han så
ledigt som helst. Ja, han kunde räkna addition fyra ra-
der på en gång. Jodå, det minns jag väl, men han var
brummig den där gubben. Ja, han bodde här nere. Hen hade
lika han som vi, han hade kor å jord å, men den där gubben
som bar järn då, dom hade eftermiddagarna ledig dom, då
skulle dom sköta jordbruket åt en. Slåttade å la in hö
å sänt där då. Inte gjorde han nå själv inte. Men hade

ko, ja, å så hade en eka nere i Masbosjön här, å så hade en två katter jämt, så satt han där om kvällarna å meta småaborre då åt katterna, ibland hade en dom med sig i eka å katterna. Då var ett orginal. - Hur många var man på varje skift? - Vi var, vid en smälthärd var det 3 på varje skift, det var 2 som stod vid härden annen var timme, å så hade dom en som passa då å sköt in kolv då å tocke där å skulle va med å skaffa in de där långgösarna för dom skulle gå på trärullar. Ja, dom vägde över 1000 kilo dom där baskene mej, ja å de där skulle gå på rullar in. Då hade vi björkrullar in då som man välta upp de där på å så alldeles efter den ena rullen skulle man ha en ny på framändan tills man fick in dom dit dom skulle då. Å när det var snö å kallt, hålla på å mixtra med tocke där då, å var man i smedja då skulle en ut i skjorta i kylan å få in gösarna. Jag minns, ja, jag var inte mer än 18 år, då var det en av räckrarna som vart sjuk, å då fanns inte nån, å då ville dom att jag skulle gå å räcka. Å jag var ung å vek å så hade vi brejörn, 4 tums 5/8, när en fick dom där på handleden då å skulle vända, å herre Gud, dom nådde så här dom. Ja, å så skulle en dar ut de där, man hade skift på morgonen så att inte dom hant ... tills järnbärarna kom, dom fick inte vara ut dom å lägga på backen, skulle dom svala av med snö då. Jag minns att det var så kallt en natt å jag var ovan å svettig å var 18 år bara, å herre gud vad illa jag for, men då vi drog ut den där natta, det var på morronkröken, jag minns att skjorta frös på mig varje gång jag var ut med järnstängen. Så då var krängligt. Å jobbigt. Usch.

Tocke jobb å släp dä var.

- Om man ville bli smältare eller mästersmed hur skulle man börja då?

- Ja, det var dä undan för undan dä så man fick ära å hade tur te å få en sän plats dä. Dä var inte att hoppa på hur som helst dä. Dä var, ja, jag var en 18 år dä när jag fick plats som stångjärnsräckare, men annars hade jag gått som passare dä förut, ja, ifrån jag var en 15 år när jag kom i smedja, så jag hade väl gått som passare dä i en 3 år, å sen dä fick jag den där platsen, å den höll jag på med så länge det gick. Ja, jag var lancashiresmed å på slutet, jag var lancashiresmältare å på slutet, men då tjänade jag skapligt där då man hade lancashire, men annars var det däligt. 1917, då hade jag, jag hade gumma å två barn, 3 barn, jag tjänade ungefär emellan 5-600 kronor om året, 1917 vid första världskriget, dä dom tjänar på en vecka nu.

- Hur blev ni avlönade?

- Månadsavlöningar då, vi fick avlöningar då en gång i månan, men annars förut var det årsräkning. Dä var också jämmerligt. Dom fick gå upp då på kontoret te bruksförvaltarn dä om dom skulle ha en krona dä. Då kunde dom få, å ibland fick dom ingenting. Å så den dan dom fick årsräkningen då kunde dom vara skyldig då, å de där skulle bokföras å avbetalas den där skulden dä, å så kanske nästa år var det kanske lika stor skuld igen, ja, dä var ett system så gud bevare oss väl. Jag vet att det kom hit, sen det blev lite modernare här, kom det hit en kassör som heta Oldberg, han bokförde de där några år, men till slut så strök han bort alla skulder han. Han tyckte inte de löna sig att

bokföra när dom visste att dom inte kunde få nå igen. Vi gick här för svältavlöning, så han tyckte han väl att dä var för bedrövligt.

- När ni smidde vallon, kunde ni få betalt för överjärn?

- Ja, dä fick vi, å så dä att dom dela ut till var julhelg så fick en en femma då, då var en städjad för hela året sir du. Ett sånt system! 5 kronor för ett helt år. Tiderna var dä så, dä var inte nåt annat att vänta på den tiden. Ja, å då om nån sluta, jag hade en bror som sa upp sig 1898, han heta Erik den där, han var sån ovän med disponenten. När han sa upp sig hotade disponenten att han skulle få åka fångskjuts mellan Delsbo å Strömbacka för han åkte åt Malmerget brorsan, ner i gruvorna, han var där i många år innan han for till Kanada, men inte hörde han av nån fångskjuts, men dä var för den där städjan dä, åka fångskjuts dä hela året.

- Vad var det, fångskjuts?

- Ja, länsman skulle hämta en var gång han kom till Delsbo å skulle iväg, skulle länsman köra en tebaks hit dä, dä var fångskjuts dä.

- Har du varit med och blivit städslad å?

- Ja, i början då, jag fick 5 kronor i städja för att dä var julhelg, å herre gud man var ju så penningsugen så en gick ju å tog emot den där femman å sålde sig för ett helt år då igen, men jag tror inte de spelar så stor roll, dä var bara en gamlan sed sir du.

- Hur länge fanns den kvar?

- Ja, dä var nog, ja, ända tills på mellan 10 och 20-talet föll nog de där bort, för jag tror inte det fanns någon sån

- på den tiden.
- Var det alla arbetare?
- Nej, bara smederna, inte den som arbetade på jordbruk
 å i skogen, dom hade ingen städja å, nå, de var bara sme-
 derna, för då var ju som ett särskilt skrå, smederna, smeds-
 mästare då var nåt stort då på den tiden.
- Tjänade smederna mer än andra också?
- Ja, dom tjänade bättre. En som gick på jordbruket här
 då si han hade, 1917 vet jag att dom hade 1.50 på vintern
 å 1,70 på sommarn för 10 timmars arbetsdag. Då var grejer
 då å rusta. Jadå, då gick så länge då gick här å, men jag
 tror då blev mycket bättre sen 1923 när Iggesund köpte det
 här, han var ju som lite konservativ, han Lindman, jag minns
 särskilt en gång, det var 1917, bror min som dog 1918 i
 spanska sjukan, å jag tog cyklar å cykla upp för han var
 statsminister då, excellens skulle han tituleras, vi åkte
 upp till Hedvigsfors där han hade sommarboning, ja, vi var
 in i köket där å ville träffa en å, jodå, men vi fick vänta
 då å vart invisade i ett rum, men till slut så hade han gjort
 ifrån sig middan då så han kom in. Då begärde vi påökt, vi
 hade inte fått nå för durtider som var då, inte nå, då gick
 inte alls te å kunna leva på de där. Han gick å marschera
 å tala om svåra tider å tocke där å börja på med kemiska
 termer om järn å tocke där, inte begrep vi då. Men till
 slut skulle vi få 10 kronor i månaden i dyrtidstillägg. Å
 vi fick den där 10 också, Men då var alltihop. Jodå.
- Säg ni mycket av amiral Lindman här i Strömbacka?
- Han var ju i Stockholm jämt, men han hade sommarviste
 på herrgård i Hedvigsfors, men annars, fadern åt en han

bodde här på övra våningen på herrgård här nere på somrarna jämt. Där var en riktig gubbe där. Jag minns en inte, men jag har hört gamle tala om att där var skillnad på karlar där, på far å son. Han var mycke bättre gubben. Han hade konstigt namn, Mokatus eller nåt sånt heta han. Jo dom berömde den gubben. Han höll underlydande i schack dom, dom kunde inte hoppa över skaklarna dom medan han var här inte. Jo, han var ägare till Österby nere i Uppland också, samma Lindman. Han var inte barskrapad. Han sålde det här Strömbacka till Iggesundsbolaget för 7,5 miljoner 1923. Då begriper du att dom inte var några fattiglappar ä.

- Tog dom hand om arbetarna här annars?

- Njä, dom som vart gammal, min far, han dog 1933, han hade varit smed han sen han kom hitflyttande 1882, då hade han varit smed här å han, ja vi var 10 syskon hemma, men då han sluta jobba då kom en ut som gårdskarl på herrgård, å där gick en i många år så, men då han inte kunde göra där längre vart han hemma. Han fick 10 kronor i pension av bolaget i månaden, å så hade han 7.50 av staten, ja, där sir du. Han var väldigt te å äta tabletter. Tänk vi hade en hemma vi, fast vi hade många hade vi far å i 5 och ett halvt år, blind å hjälplös var han, så han skulle matas för du vet, en som är så gammal, inte kan han lära sig nånting, en som är yngre kan klara sig bra, om han får hålla på lite som blind. I alla fall så när han dog 1933, det var i november månad på hösten, ja, han hade så pass många kronor som vi hade hållt inne utav det där pensionen då så vi fick begrava utan å komma i skuld för det, för på den tiden fick alla gamla som dog här fick kista, dom gjorde

kistor på snickarverkstan här, så alla gamla fick fri kista då, så dä kosta inte nånting dä heller se. Så jag fick en i jola utan nå vidare omkostnader, men inte ett öre jag begärda av kommun heller te hjälp utav fattigvården, för aldrig att jag begärt, jag har åtta barnungar, å inte så mycket som en blyertspenna när dom gick i skolan, å hålla dom med mat, å hålla dom med skolböcker, skrivböcker, fick vi göra själva, å nu är allting gratis, men dä gick, å bra folk blev det utav hela högen. Riktiga arbetare, så dä ä inte nå te å skämmas för dä. Flickorna är bra gift å, har fått riktiga karlar å. Jag hade 8, men en flicka å pojke är dö, så jag har bara 6 kvar.

- När vi talade om de här smederna så nämnde ni att ni hade skjorta på er, var det sån här vit lång skjorta?

- Ja, det var en sån där vit buldansskjorta. Det kallas för buldan, det var vävt med bomullsrandning då å grovt linnegarn, ja, det var inte utav bästa linet, utan det var väl nå som var sämre lin i dä, dom kalla de där för buldan. Dä hade dom te smedskjortor, men på den tiden gick men inte i långskjortor på vallon ä, räckningen ä, men sen lancashire-smidet kom hit då lära vi byta om å gå i långskjortor. Dä var för mäktigt å varmt å stå framför lancashirehärden, det var kanske en 70-80 grader å stå framför härden å jobba. Så det var så skinnet ... ihop på benen.

- Så det var tyngre å smi lancashire än vallon?

- Ja, det var lancashire dä, men då man smidde vallon var man klädd i byxor å skjorta å hade läderförskinn framför sig å, ja, jag har mitt smeförskinn kvar jag, dä ligger nere där vid notera. Jo, jag säg en dag, det har hängt i lagärn

då, men då har dom rivit ner lagårn som stod där, då såg jag mitt smedförskinn låg där på backen. Jodå, sen han räckte, sen en fick hit vällugnen då var en tvungen att ha de där skinnen på en, för den slog upp väldigt å stänkte den där heta slaggen, hammarn slog på den så det bara plaska överallt, när en stod å räckte, det här benet var alldeles som en fått en hagelsvärm genom.

- Jag tänkte fråga om de där olika benämningarna på arbete i vallonsmedjan.

- Ja, då var mästarn först, vid vallonhärden, å så andra skiftet då var mästarsvenn, han var mästarns närmaste man å skulle vara med då dom ställde å lag in ny härd å så där, kolpassarn, han kallades för eldsvakt å likaså var det vid räckning det, där var det mästare och sven där å, två räckare, mästaren å sven skulle välla dom då, välla järnstycken, å annen var gång, skulle räckta ut det där ur den där hammarn. Den som skötte hammarn å passa ugnen då han kallas för gujar, då ä ett nederländskt namn. Å räckarna dom kallades för drängar, räckardrängar å smältardrängar, å så där, då var olika titlar, men då var bara inom smide då se.

- Och mästaren han hade ansvaret han?

- Han hade ansvar över hela härden han, räckarmästarn, han skulle, ja det var skafthamrar som gick, då skulle han ha ett nytt skaft i ordning, så det var bara te å byta dom då när björkskaftet gick av, då skulle han sköta om det där då på fritiden å få på hylst å kila han då, å sen dom fått ner det gamla skaftet då skulle dom bära upp det där nya, så var det de å sätta ett spett genom hammarnocken på räck-

hammarn, ja, nog var det väl en 3-4 karlar som lyfta upp den där då, å så skulle han kilas då, å sen dom hade kilat fast den där hammarn då, på nyskaftet då, då skulle det bleckas, där lyftarmen tog skulle det vara järnbleck, å dom la en björkplanka under närmast björka, å sen skulle de där blecke värmas å så hade dom stöd mellan kryckan å hammarskaftet, då slog dom iväg de där stödet då, då gick hjulet sta å klämde fast de där bläcke, å sen skulle dom vri över då å så var det hål då, det var väl ett sånt här brett band över då, å så skulle dom slägga upp de där, då var ju som en pik som skulle in i det där hålet då å skulle de där böjas allt när det var varmt, å så satte vi dit ett spett då å bände då medan dom slägga av et å gav fason utav skaftet. Sedan skulle det där kilas då med träkilar, björkilar så det satt fast, sen då allt var klart var det bara att sätta igång igen på nytt. Det tog nog en 4-5 timmar att byta hammarskaft.

- Hur ofta behövdes det?

- Ja, det kunde räcka i en eller det kunde räcka i två månader. Det kom an på vad slags björk en fick, för det fanns, uppe vid verkhuset låg för flera år tocka där björkvältor då då var bara å räcka å torka å allting se. Det var grova björken, nog var dom en 8-10" i diametern dom där skaftena.

- Var det vanligt förr att mästarna själva avlönade sina drängar?

- Ja, det behövde vara tre smeder där, i mellersta smedjan var mästarn, han hade drängar som han avlönade själv han, men i dom andra var det bolaget, men i den mellersta smed-

jan, där var det bara en härd som gick här, det var lancashire med gamla metoden, så dom färska för hand, då stod dom mer än halvår å smälta sånt där, å sen så hade dom en räckhärd då å då fick samma manskap räcka ut de där, det kallades lancashire det där å var fint det där, räcka mjukt å fint järn, å så märkte dom med PAT det där järnet. Å ibland med CV å, det var gamla bruksägarna det där Carl Vrede och Per Adolf Tamm, ja, då fick han som var mästare då, han skötte härden han då å vände det där då han hade två räckrar. Vet du vad han betalade dom för 5 timmar? 1 krona för fem timmar. Ja, bror min, han som for till Kanada, han räckte mycke där, han var dräng han till en som hette Varström. Jag minns inte, ja, det var nog obetydligt, det var nog en 400 - 475 han fick i årslön. Å då skulle en hålla sig med maten själv då på dä.

- Så det fanns lancashire här så tidigt?

- Ja, i alla tre smedjorna fanns en lancashirehärd, men det var den gamla metoden då det skulle färskas för hand, fick stå två där, det var tunga bitar det där, skulle stå å färska de där 120 kilos smältorna dä. Sen tackjärnet smält gick det ner i botten, det kunde lägga sig så att en fick sätta in spettet i brätthålet å slägga å slägga lös det. Dä kallas för, ja, vad var det nu igen. Ja i alla fall när dom fick upp det där så smälta dom om igen å så började dom bryta det där då uppe på blästen då så vart det då färskt då, järnet då, så en fick, det börja på å smälta ner då, fick ny smälta, då skulle det slås ihop, Dom högg fyra stycken utav en sän där smälta. Ja, jodå det var fint järn det där lancashirejärnet.

- Men vallonmästarna, dom avlönade alltså inte sina?
- Nej då, inte det jag minns, det var avlöning på kontoret för hela högen. Men så hade vi väl inga skatter heller då. Då jag hade hela barnhögen små, vet du vad jag hade i skatter? Mantalspengarna, inte nå mer ä. Men annars när man fick en, ja, 15-16 kronor i kommunalskatt, då tog det eld i alla åsar, då var för mycke dä, då kan du förstå. Nä, jag hade aldrig ... när jag hade barnungarna små, då hade jag aldrig nå mer än mantalspengarna, nä inte hjälper dä nu för tiden om man har hela ... fulla eller så, ja dä kunde väl bli en 90 öre ä dä kunde bli nå öre mer för vi fick betala mantalspengar ho ä ja då, men barnungarna hade ingenting. Men då man fick en kommunalskatt på en 10-15 kronor, då var det mycket sir du. Ä dä ä som ä spotta i sjön nu.

Pratstund med Waldemar Fernlund den 4 juli efter intervju:

Fernlund har alltid haft hund, stövertikar, ty han har varit en ivrig jägare. I ungdomen jagade han med en broder, sedan denne dött i spanska sjukan, jagade han ensam. Med tiden blev hans hörsel nedsatt så han kunde inte höra dreven. Förr jagade han mest hare, det var inte ovanligt att 8-10 st hängde på bron - ett välbehövt mattillskott, särskilt under 1:a världskriget. Många andra Strömbackabor jagade då, men nu finns inte så mycket vilt. Mågen, Erik Kallberg, är dock med i ett jaktlag på 14 stycken. De har köpt hund tillsammans för att jaga älg.

Bönhuset i Strömbacka var tidigare änkehus med plats för 10 st. Var och en hade ett litet rum med en öppen spis. De fick 5 kr i månaden av bolaget. På mitten framåt landsvägen bodde en änka Godin. Hon tjänade en slant på att sälja bröd, som bågaren i Bergsjö körde dit. Brödet var S-format och kostade 1 öre styck. I motstående lägenhet på baksidan bodde då änkan Palm, kallad Lill-Jonkes-mor. Hon kokade kaffe för 5 öre kopp. Fernlund var ofta med då man gick till fru Godin och köpte 5-6 brödbullar och sedan åt dem och drack kaffe inne hos fru Palm. På gaveln åt grindarna bodde en moster till Anna Wahlström, som hette Fernlund, avlägsen släkting till Waldemar. Fru Fernlund blev havande med någon på bruket, och för att få abort åt hon tändstickssvavel. Hon avled av detta. En läkare skulle senare obducera liket, men eftersom det var mitt i vintern, var detta stelfruset, och man måste elda i en bod för att tina upp det. Som exempel på dåtidens grovhet, berättar Fernlund, att de karlar som skötte detta, roade sig med att bränna upp håret kring könsorganen på kvinnan. ("Törva" är benämningen på kvinnans könsorgan.)

Annan råhet visade sig i de ofta förekommande slagsmålen. Särskilt i Skärås gick det livligt till. En gång blev en man knivskuren där, så illa, att han avled på den långa vägen till lasarettet. (Moviken-över Dellen-Näsviken-tåg till Hudiksvall.) En annan gång blev en man ihjälskjuten där uppe.